

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2019-2-64-14>

УДК 336.717.061.1

Бодрецький М.В.

кандидат економічних наук, докторант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Bodretskiy Mikhailo

Taras Shevchenko National University of Kyiv

СИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

SYSTEMIC PROBLEMS OF CREDITING OF ENTERPRISES

Стаття містить поглиблений аналіз ситуації на українському банківському ринку кредитування суб'єктів господарювання. За результатами дослідження з'ясовано, що активи банківських установ, що розміщені у кредити суб'єктам господарювання, є найбільшою групою активів українських банків. При цьому цей найважливіший актив є досить суперечливим із погляду його якості. Так, результати аналізу відкритих джерел, а саме статистичної інформації національного банку України, свідчать, що понад половина кредитів банківських установ не обслуговуються (є не працюючими активами), що повною мірою стосується й кредитування суб'єктів господарювання. Виявлена проблема визнана системною та суттєвою для банківської системи та такою, що загрожує постійними проявами кризових явищ в економіці. Обґрунтовано доцільність концентрації уваги на значних для банків групах активів, без сумніву, належать кредити, що надані суб'єктам господарювання. За результатами опитування банківських фахівців встановлено принципову схему руху кредитних проектів у банках для прийняття управлінських рішень щодо кредитування та з'ясовано, що такий рух зазвичай організовується за багаторівневою схемою. У подальшому розвитку напряму дослідження питань вирішення такої системної проблеми, як кредитування суб'єктів господарювання, буде доцільно провести поглиблене дослідження ефективності схеми руху кредитних проектів та якості прийнятих кредитних рішень під час її застосування.

Ключові слова: системна проблема, антикризові заходи, кризис-менеджмент, банківська система, банк, кредитування, кредитування суб'єктів господарювання.

Статья содержит глубокий анализ ситуации на украинском рынке кредитования субъектов хозяйствования. По результатам исследования установлено, что активы банковских учреждений, размещенные в кредиты субъектам хозяйствования, являются крупнейшей группой активов украинских банков. При этом этот важнейший актив является достаточно противоречивым с точки зрения его качества. Так, результаты анализа открытых источников, а именно статистической информации Национального банка Украины, свидетельствуют, что более половины кредитов банковских учреждений не обслуживаются (являются неработающими активами), что в полной мере касается и кредитования субъектов хозяйствования. Обнаруженная проблема признана системной и существенной для банковской системы и угрожающей постоянными проявлениями кризисных явлений в экономике. Обоснована целесообразность концентрации внимания на значительных для банков группах активов, к которым, несомненно, относятся кредиты, предоставленные субъектам хозяйствования. По результатам опроса банковских специалистов установлена принципиальная схема движения кредитных проектов в банках, используемая для принятия управленческих решений по кредитованию, и выяснено, что такое движение обычно организуется по многоуровневой схеме. В дальнейшем при развитии направления исследования

вопросов решения такой системной проблемы, как кредитование субъектов хозяйствования, будет целесообразно провести углубленное исследование эффективности схемы движения кредитных проектов и качества кредитных решений, принятых с ее помощью.

Ключевые слова: системная проблема, антикризисные меры, кризис-менеджмент, банковская система, банк, кредитование, кредитование субъектов хозяйствования.

The article contains an in-depth analysis of the situation in the Ukrainian enterprise lending market and the search for solutions to system problems related to enterprise lending. According to the study, it was found that the assets of banking institutions, placed in loans to enterprises, are the largest group of assets of Ukrainian banks. At the same time, this large asset is rather poor in quality. Thus, the results of the analysis of open sources, namely, statistical information of the National Bank of Ukraine, indicate that more than half of bank loans are not serviced (are non-performing assets), which fully applies to enterprise lending. The discovered problem is recognized as systemic and essential for the banking system and threatening with constant manifestations of crisis phenomena in the economy. The article substantiates the expediency of focusing on large groups of assets for banks, which, of course, includes loans provided to enterprises. In the future, as the direction of research is developed to solve such a systemic problem as enterprise lending, it would be advisable to conduct an in-depth study of the effectiveness of the credit project flow scheme and the quality of credit decisions that were made. The results of a survey of banking specialists showed that the basic scheme of movement of credit projects is most often used, which serves to make management decisions on lending, and it was found that such a movement is usually organized in accordance with a multi-level scheme. Determining the methods used by banks in Ukraine to solve the systemic problems of their functioning allows us to analyze the effectiveness of these methods. The principle of making management decisions about lending to enterprises in Ukrainian banks remains stable. As before, the front office, the middle office, expert divisions, risk management and a collegial body take part in decision making. Analysis of banks' loan portfolios showed that such a scheme does not guarantee the adoption of high-quality decisions. Recently, banks have divided credit decision making into several levels. Further research will help clarify the effectiveness of the management decision-making scheme used today for lending to enterprises in Ukrainian banks. Improving the efficiency of management decisions on lending to enterprises in Ukrainian banks will make it possible to solve the systemic problem of the banking system.

Key words: system problem, anti-crisis actions, crisis-management, bank system, bank, credit, lending, lending to businesses.

Постановка проблеми. Україна перебуває у складній економічній ситуації, яка пов'язана як із зовнішніми, так і з внутрішніми чинниками. Під час забезпечення працездатності всього економічного механізму держави доцільним є застосування методів антикризового управління. Однак за спроб застосувати методи антикризового управління виникають системні проблеми, однією з яких є питання ефективного функціонування банківської системи та забезпечення високої якості її активів. Під час поглибленого дослідження питання визначення шляхів забезпечення ефективного функціонування банківської системи України в наявних умовах встановлено, що найсуттєвішим активом банків є портфелі кредитів, наданих суб'єктам господарювання. Як приймаються управлінські рішення й є проблемним питанням, що розв'язано в межах дослідження, описаного в даній статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями вдосконалення характеристик банківської системи України займалися такі дослідники, як О.І. Береславська [2], О.П. Заруцька [4], Г.Т. Карчева [5], А.В. Олійник [10], С.Д. Смолінська [14]. Системні проблеми кредитування суб'єктів господарювання у своїх дослідженнях намагалися вирішити П.В. Кухта [6], І.О. Лютий [7], О.Р. Маслій [8], С.В. Науменкова [9], Г.В. Ортіна [11], О.Л. Руда [12] та О.А. Сич [13].

Мета статті полягає у встановленні принципової схеми руху кредитних проектів у межах процесу прийняття управлінських рішень щодо надання кредитів суб'єктам господарювання як таких, що є найсуттєвішим активом переважної кількості українських банків.

Виклад основного матеріалу. Українські банківські установи мають значний потенціал для забезпечення розвитку еконо-

міки країни, однак відсутність стабільності в економіці нівелює його. Пошук найбільш суттєвого для українських банків активу призводить до однозначного визначення таким вкладення до кредитного портфелю банку. Так, станом на 01.04.2019 активи банківських установ становили 1 341 274,0 млн грн, з яких 1 099 595,0 млн було надано як кредити клієнтам банківських установ. Тобто банківські установи спрямували на кредити клієнтам 82% своїх активів. На 01.04.2019 у країні діяло 77 банків, з яких 37 були установами з іноземним капіталом.

Серед активів, розміщених у вигляді кредитів клієнтам, лівову частку становлять кредити суб'єктам господарювання. На 01.04.2019 у кредити суб'єктам господарювання спрямовано 894 924,0 млн грн, що становить 81,4% від усіх кредитів клієнтам, або 66,7% від активів українських банків у цілому. Іншими словами, близько двох третин усіх своїх активів банківські установи

вкладають у кредити суб'єктам господарювання, і на українському банківському ринку немає більш суттєвого активу.

Активи банківських установ, що розміщені у кредити суб'єктам господарювання, перебувають останні три роки на стабільному рівні. Це легко побачити з наведеної табл. 1, яка демонструє динаміку кредитів, що надані суб'єктам господарювання у 2016–2019 рр. (у 2019 р. дані наведено за I квартал).

Із табл. 1, однак, витікає, що стимулююче значення кредитування сьогодні вичерпане. Портфелі кредитів, наданих суб'єктам господарювання, не зростають. Частка таких кредитів у кредитних портфелях банків залишається більш-менш стабільною. Це більш наочно можливо побачити з графіку (рис. 1).

На графіку, що зображений на рис. 1, зафіксовано досить чіткий збіг коливань портфелю кредитів банків, наданих клієнтам, із портфелем кредитів банків, наданих суб'єктам господарювання. Аналізуючи

Таблиця 1

Динаміка кредитів банківських установ, наданих клієнтам, та окремо кредити, надані суб'єктам господарювання, млн грн

Період	Кредити, надані клієнтам	Кредити, що надані суб'єктам господарювання	Частка кредитів суб'єктам господарювання
01.01.2016	1 009,8	830,6	82,3%
01.04.2016	1 032,9	856,4	82,9%
01.07.2016	960,8	798,3	83,1%
01.10.2016	995,3	832,8	83,7%
01.01.2017	1 005,9	847,1	84,2%
01.04.2017	985,6	828,8	84,1%
01.07.2017	972,8	817,8	84,1%
01.10.2017	992,1	832,6	83,9%
01.01.2018	1 036,7	864,4	83,4%
01.04.2018	1 059,9	882,8	83,3%
01.07.2018	1 057,4	876,2	82,9%
01.10.2018	1 147,2	945,5	82,4%
01.01.2019	1 118,9	919,1	82,1%
01.04.2019	1 099,6	894,9	81,4%

Джерело: bank.gov.ua, «Основні показники діяльності банків України»

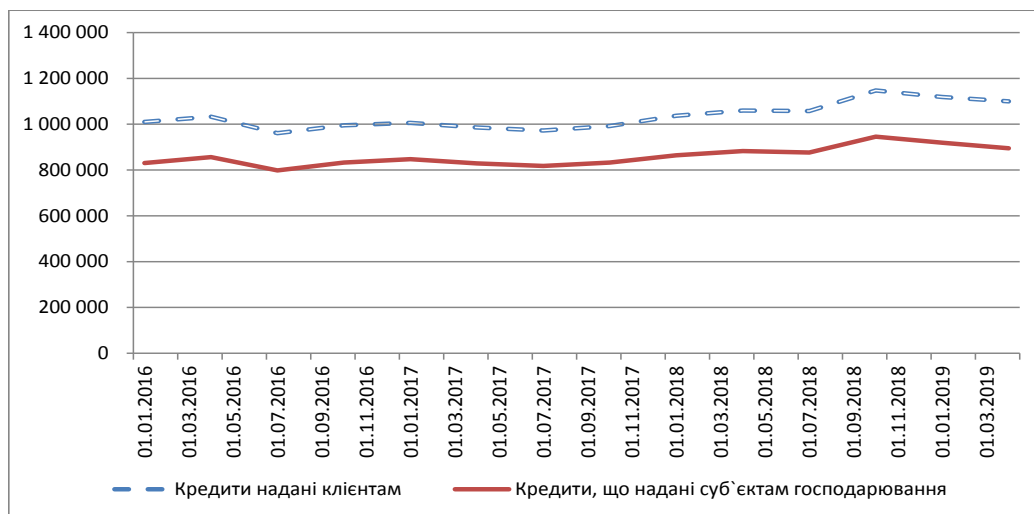


Рис. 1. Динаміка частки кредитів, наданих суб'єктам господарювання, у кредитах, наданих клієнтам

Джерело: авторська розробка

кредитування банками суб'єктів господарювання, фактично можливо здійснювати екстраполяцію результатів на всю діяльність банків із розміщення активів.

Що дають банківським установам портфелі кредитів, наданих суб'єктам господарювання? Під час подальшого розгляду питання з'ясується, що на рівні банківської системи кредитні портфелі (суб'єктам господарювання) є досить токсичними та небезпечними для банків. На графіку, що зображений на рис. 2, показано динаміку фактичних значень частки непрацюючих кредитів, наданих корпоративному сектору банківськими установами України. На графіку також зображено лінію тренду, яка демонструє поступове зростання частки непрацюючих кредитів, наданих корпоративному сектору, що не може не турбувати. При цьому за останній рік (з I кварталу 2018 р. по I квартал 2019 р.) спостерігається зниження частки непрацюючих кредитів, наданих корпоративному сектору, що дає деяку надію, що ситуація з якістю активів продовжить поліпшення і загальний тренд (2017–2019 рр.) зміниться на спадаючий.

Беручи до уваги наявну інформацію про основну групу активів банків України та якість цих активів, стає зрозумілим, що

системною проблемою банківського ринку є питання якості банківських вкладень у кредити, надані суб'єктам господарювання. Проте, що це саме системна проблема, свідчить, на думку автора, той факт, що частка непрацюючих кредитів у загальних обсягах кредитування державних банків (або банків із державною часткою) перевищує аналогічні показники в банках, що належать до іноземних банківських груп, банках із приватним капіталом та навіть неплатоспроможних банках. Підтвердження цієї інформації наведено у табл. 2, яка зведена з відкритої інформації Національного банку України.

Такі показники якості основного активу банківських установ є кризовим чинником, який не дає змоги банківській системі виступати в ролі мультиплікатора економічного зростання, призводить до стагнації та занепаду, підвищує вартість кредитних ресурсів, робить їх недосяжними для підприємств і організацій, що створюють валовий внутрішній продукт. Методи антикризового управління є пріоритетними для вирішення питань кредитування суб'єктів господарювання. Встановлено що методи прийняття управлінських рішень, що застосовувалися раніше, показали свою неефективність.

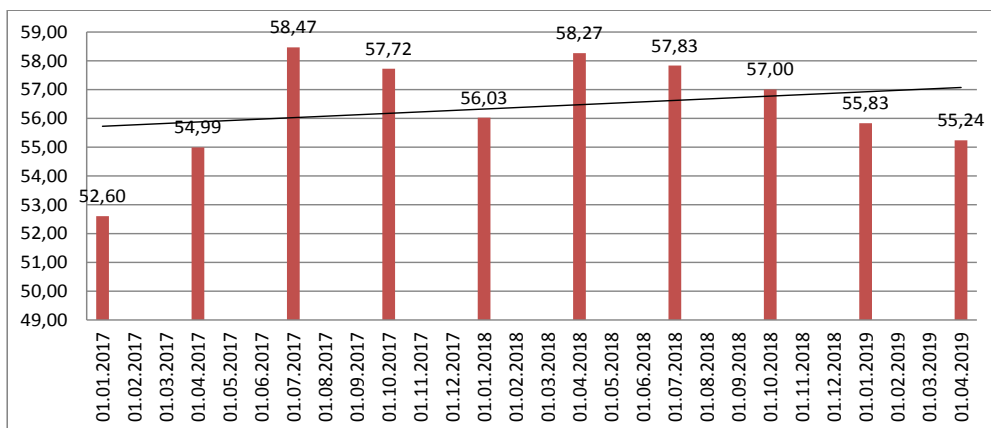


Рис. 2. Динаміка частки непрацюючих кредитів, наданих корпоративному сектору банківськими установами України (з лінією тренду), %

Джерело: bank.gov.ua, «Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів»

Тому важливим питанням антикризового управління банківськими установами в Україні постає питання організаційних засад здійснення кредитування та управління кредитним ризиком банку в умовах нестабільності, зокрема щодо розподілу повноважень між колегіальними органами та структурними підрозділами банку з питань здійснення кредитування, оцінки кредитного ризику, визначення пов'язаних осіб, контролю над нормативами кредитного ризику, визначення основних функцій та взаємодії підрозділів, задіяних у процесі управління кредитним

ризиком, формалізація вертикалей управління кредитним ризиком [1].

Загальним принципом здійснення кредитування в призмі антикризового управління є всебічний поглиблений аналіз кожного суттєвого кредитного проекту. Для цього в банках створюється низка підрозділів, які в межах наданих їм повноважень виконують окремі функції, спрямовані на забезпечення процесу кредитування та управління кредитним ризиком банку. При цьому підрозділи розподіляються по двох умовних рівнях. Залежно від приналежності клієнта до відповідної

Таблиця 2

Частка непрацюючих кредитів у банках по групах у динаміці, %

Частка непрацюючих кредитів у банках	01.01.2017	01.04.2017	01.07.2017	01.10.2017	01.01.2018	01.04.2018	01.07.2018	01.10.2018	01.01.2019	01.04.2019
з державною часткою	77,23	69,96	73,10	71,42	71,12	72,29	71,06	69,40	67,92	65,21
іноземних банківських груп	49,66	47,57	47,97	45,98	41,01	43,45	42,54	41,73	38,50	39,18
з приватним капіталом	23,75	23,31	24,71	25,10	24,08	24,80	24,09	24,72	23,01	21,75
неплатоспроможні	36,82	39,11	54,70	58,68	43,02	55,58	69,30	52,22	52,04	53,12
Кількість банків, що аналізувалися	97	95	93	91	84	84	83	82	78	78

Джерело: bank.gov.ua, «Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів»

групи (сегменту) кредитні проекти рухаються згідно з різними схемами здійснення кредитування [3]. Так, рух кредитних проектів суб'єктів господарювання часто досить суттєво відрізняється від руху кредитних проектів із кредитування фізичних осіб. Це обґрунтовано різницею в сумах кредитних проектів, строках кредитування, видами та ліквідністю забезпечення та іншими чинниками. У цій статті за даними опитування банківських фахівців розглянуто рух кредитних проектів суб'єктів господарювання. Для формування чіткого розуміння процесу кредитування доцільне схематичне зображення цього процесу (рис. 3).

Із наведеної схеми видно, що процес здійснення кредитування суб'єктів господарювання доцільно умовно розподілити, як уже зазначалося, на два рівні. Етапи процесу носять покроковий характер, що визначено на приведеній схемі. На початку процесу відбувається контактування з клієнтами відповідними «фронтowymi» підрозділами (перший рівень, крок 1). Залежно від групи (сегменту) суб'єктів господарювання контактують із підрозділами головного офісу банку (їх може бути декілька), або з точками мережі продажів (відділеннями). На цьому кроці відбувається уточнення потреб клієнта, збір документів та

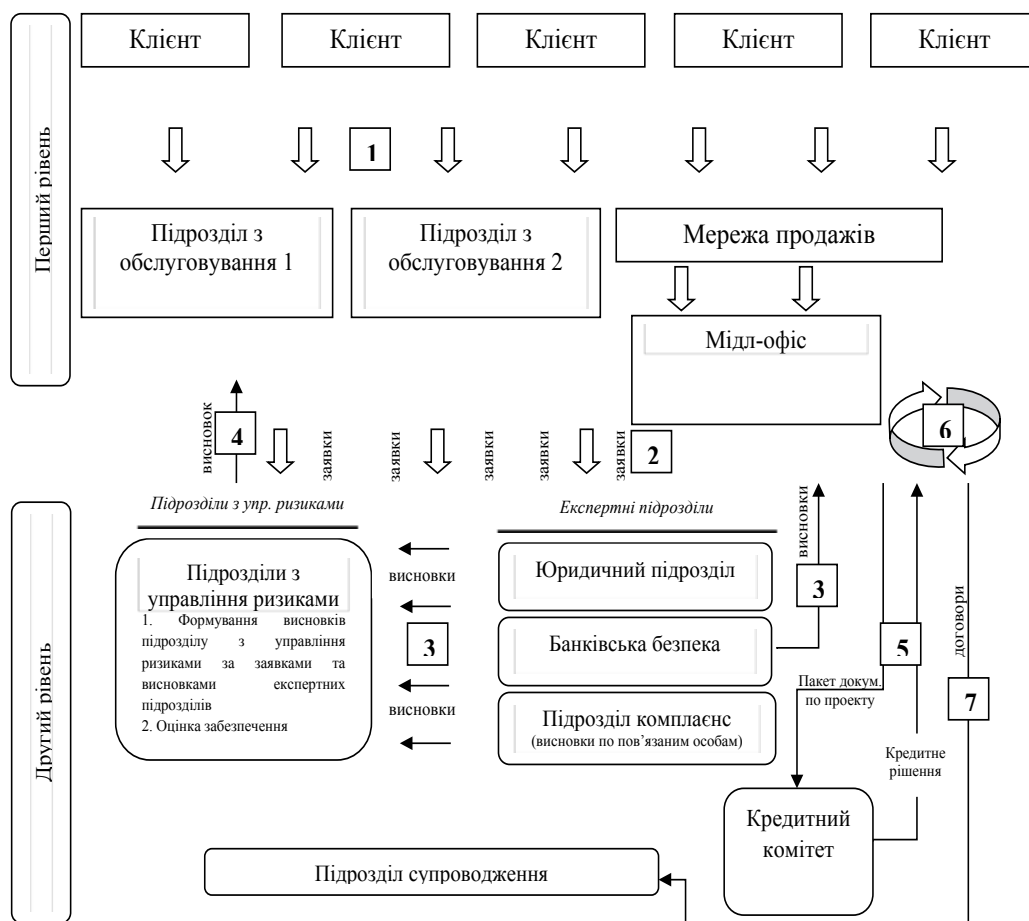


Рис. 3. Схема кредитування суб'єктів господарювання

Джерело: авторська розробка

даних, ініціюється підготовка заявки/запиту (на кредит). Перший рівень є основним у процесі здійснення процесу кредитування. Після підготовки заявок на кредитування, вони спрямовуються підрозділами-ініціаторами на другий рівень (крок 2). Цей (умовний) другий рівень є основним у процесі оцінки кредитних ризиків. На ньому заявки обробляються експертними підрозділами (їх набір може суттєво відрізнитися у різних банках) та підрозділами з управління ризиками (можуть бути задіяні декілька). Експертні підрозділи готують висновки, які направляються підрозділам з управління ризиками та ініціатору кредитного проекту (крок 3). Підрозділи з управління ризиками готують свої висновки на підставі отриманої заявки та з урахуванням висновків експертних підрозділів. На цьому ж етапі (за потреби) здійснюється оцінка предмету забезпечення, зазвичай зовнішніми оцінщиками (крок 4). Згрупувавши отримані висновки експертних підрозділів та підрозділу з управління ризиками, ініціатор забезпечує генерування кредитного рішення (крок 5). Різні банківські установи по-різному розподіляють повноваження колегіальних орга-

нів, що приймають кредитні рішення. Часто зустрічається етапність прийняття рішень, що є суперечливим (під час отримання кредитних проектів, що виходять за межі повноважень одного колегіального органу, такі проекти розглядаються та направляються для прийняття по них рішень колегіальним органам (органам управління) що мають відповідні повноваження). Прийняття позитивного рішення запускає процес узгодження договорів із клієнтами, в якому приймають участь зазвичай підрозділ-ініціатор, клієнт(и), юридичний підрозділ. Результатом узгодження договорів є їх укладення та передача оригіналів договорів (із пакетами документів за кредитним проектом) до підрозділу супроводження (крок 6).

Висновки. Із наведеної схеми руху кредитних проектів суб'єктів господарювання можливо зробити висновок про доцільність аналізу кредитних проектів суб'єктів господарювання за багаторівневим принципом. При цьому доцільно продовжити пошук дієвих механізмів підвищення якості кредитних портфелів українських банків, що є обов'язковою умовою виведення банківського сектору з кризового становища.

Список літератури:

1. Алексеев І.В. Механізми фінансування проектів сталого розвитку економіки України. *Фінансовий ринок: інституції та інструменти* : матеріали XVII Міжнародної наукової конференції, м. Львів, 3–6 червня 2018 р. Львів : Львівська політехніка, 2018. С. 6–8.
2. Береславська О.І., Пернаривський О.В. Аналіз ризику та оцінка ефективності кредитних портфелів банків України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2018. № 9(37). С. 103–110.
3. Домбровська С.О. Актуальні проблеми банківського кредитування для підприємств України. *Європейський журнал економіки та менеджменту*. 2018. Т. 4. Вип. 1. С. 65–71.
4. Заруцька О.П., Згонік С.В., Косюга В.В. Структурно-функціональні характеристики банківської системи України та шляхи підвищення її ефективності. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2017. № 2(58). С. 77–96.
5. Карчева Г.Т. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України. *Фінансовий простір*. 2018. № 1(29). С. 32–39.
6. Кухта П.В., Дімов І.А. Удосконалення системи управління діловою кар'єрою персоналу банківської установи. *Молодий вчений*. 2018. № 11(63). С. 447–451.
7. Лютий І.О., Солодка О.О. Банківський маркетинг. 2010. Київ. 2010. 776 с.
8. Маслій О.Р., Артими-Дрогомирецька З.Б. Управління кредитним портфелем комерційного банку. *Форум молодих економістів-кібернетиків: Моделювання економіки: проблеми, тенденції, досвід* : матеріали IX Міжнародної науково-методичної інтернет-конференції. 2018. С. 93–95.
9. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Оверсайт платіжних систем на засадах ризик-орієнтованого нагляду. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2018. № 2. С. 149–157.

10. Олійник А.В., Атаманова Ю.І. Проблеми діяльності банків на ринку кредитування в умовах фінансової нестабільності. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 1. С. 135–141.

11. Ортіна Г.В. Антикризовий розвиток економіки як фактор ефективної державної політики в умовах модернізації. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. № 2. С. 42–46.

12. Руда О.Л. Сучасні тенденції на ринку банківських послуг в Україні та їх вплив на фінансову діяльність банківської системи. *Агросвіт*. 2019. № 9. С. 25–31.

13. Сич О.А. Оцінка прибутковості банківської системи України. *Молодий вчений*. 2018. № 10(62). С. 881–884.

14. Смолінська С. Д., Самченкова І.О. Шляхи покращення здійснення кредитних операцій банками у напрямі підвищення ефективності діяльності підприємств. *Молодий вчений*. 2018. № 10(62). С. 885–888.

References:

1. Alekseev I. V. (2018) Mekhanizmy finansuvannya proektiv staloho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Mechanisms of financing sustainable development projects of the Ukrainian economy]. *Financial Market: Institutions and Tools: Materials of the XVII International Scientific Conference*, Lviv, June 3-6, Lviv: Lviv Polytechnic Publishing, pp 6-8.

2. Bereslavskaya O. I., Pernarivsky O. V. (2018) Analiz ryzyku ta otsinka efektyvnosti kredytnykh portfeliv bankiv Ukrainy [Risk Analysis and Estimation of the Efficiency of Credit Banks of Ukrainian Banks]. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". The series "Economics"*, No. 9 (37), pp. 103-110.

3. Dombrovska S. O. (2018) Aktual'ni problemy bankivs'koho kredyтування dlya pidpryemstv Ukrainy [Actual problems of bank lending for Ukrainian enterprises]. *European Journal of Economics and Management*, T. 4. Vip. 1, pp. 65-71.

4. Zarutskaya O. P., Zgonik SV, Kosyga V. V. (2017) Strukturno-funktsional'ni kharakterystyky bankivs'koyi systemy Ukrainy ta shlyakhy pidvyshchennya yiyi efektyvnosti [Structural-functional characteristics of the banking system of Ukraine and ways to increase its efficiency]. *Scientific View: Economics and Management*, no. 2 (58), p. 77-96.

5. Karcheva G. T. (2018) Problemy ta perspektyvy rozvytku bankivs'koyi systemy Ukrainy [Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine]. *Financial space*, no. 1 (29), pp. 32-39.

6. Kukhta P. V., Dimov I. A. (2018) Udoskonalennya systemy upravlinnya dilovoyu kar'yeroyu personalu bankivs'koyi ustanovy [Improvement of the management system of business career of personnel of a banking institution]. *Young scientist*, no. 11 (63), pp. 447-451.

7. Lutyi I. O., Solodka O. O. (2010) *Bankivs'kyi marketynh* [Bank Marketing]. Kyiv. 2010. 776 p.

8. Masliy O. R., Artyom-Drogomyretskaya Z. B. (2018) Upravlinnya kredytnym portfelem komertsyynoho banku [Management of a commercial bank's loan portfolio]. *The Forum of Young Economists-Cybernetics: Modeling the Economy: Problems, Trends, Experience: Materials of the IX International Scientific-Methodical Internet Conference*, pp. 93-95.

9. Naumenkova S. V., Mischenko S. V. (2018) Oversayt platizhnykh system na zasadakh ryzyk-oriyentovanoho nahlyadu [Oversight of payment systems on the basis of risk-oriented supervision]. *Scientific View: Economics and Management*, no. 2, p. 149-157.

10. Oliynyk, AV, Atamanova Yu.I. (2018) Problemy diyal'nosti bankiv na rynku kredyтування v umovakh finansovoyi nestabil'nosti [Problems of banks activity in the lending market in conditions of financial instability]. *Bulletin of the Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, no. 1, p. 135-141.

11. Ortina G. V. (2018) Antykryzovyy rozvytok ekonomiky yak faktor efektyvnoyi derzhavnoyi polityky v umovakh modernizatsiyi [Anticrisis development of the economy as a factor of effective state policy in the conditions of modernization]. *Economic Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy*, number 2, pp. 42-46.

12. Ruda O. L. (2019) Suchasni tendentsiyi na rynku bankivs'kykh posluh v Ukraini ta yikh vplyv na finansovu diyal'nist' bankivs'koyi systemy [Contemporary trends in the banking services market in Ukraine and their impact on the financial activity of the banking system]. *Agrosvit*, no. 9, pp. 25-31.

13. Sich O. A. (2018) Otsinka prybutkovosti bankivs'koyi systemy Ukrainy [Estimation of profitability of the banking system of Ukraine]. *Young scientist*, no. 10 (62), pp. 881-884.

14. Smolinska S. D., Samchenkova I. O. (2018) Shlyakhy pokrashchennya zdiysnennya kredytnykh operatsiy bankamy u napryami pidvyshchennya efektyvnosti diyal'nosti pidpriumstv [Ways to improve the implementation of credit operations by banks in the direction of improving the efficiency of enterprises]. *Young scientist*, no. 10 (62), pp. 885-888.